Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda interfaol ta’lim metodlarining didaktik imkoniyatlari

Aripova Iroda Ikrom qizi
Tadqiqotchi, Termiz, O‘zbekiston
Irodaaripova77@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarida tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda interfaol ta’lim metodlarining didaktik imkoniyatlari yoritiladi. Tanqidiy fikrlashni shakllantirishda munozara, debat, muammoli ta’lim, keys-stadi, kichik guruhlarda ishlash va refleksiv topshiriqlardan foydalanishning pedagogik ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, interfaol metodlarning talabalarda mustaqil fikrlash, axborotni tahlil qilish, dalillarni baholash, o‘z nuqtayi nazarini asoslash va muqobil yechimlarni ishlab chiqish ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi o‘rni asoslanadi. Ingliz tili ta’limida interfaol metodlarni maqsadga muvofiq tanlash va ularni kasbiy yo‘naltirilgan topshiriqlar bilan uyg‘unlashtirishga doir metodik tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: tanqidiy fikrlash, interfaol ta’lim, bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchisi, munozara, debat, muammoli ta’lim, keys-stadi, mustaqil fikrlash, refleksiya, didaktik imkoniyatlar.

Abstract

This article explores the didactic potential of interactive teaching methods in developing critical thinking skills among prospective English language teachers. It analyses the pedagogical value of discussions, debates, problem-based learning, case studies, collaborative activities, and reflective tasks. Particular attention is paid to the role of interactive methods in enhancing students’ ability to think independently, analyse information, evaluate evidence, justify their viewpoints, and develop alternative solutions. The article also provides methodological recommendations for selecting appropriate interactive methods and integrating them into professionally oriented English language teaching activities.

Keywords: critical thinking, interactive learning, prospective English language teachers, discussion, debate, problem-based learning, case study, independent thinking, reflection, didactic potential.

Аннотация

В статье рассматриваются дидактические возможности интерактивных методов обучения в развитии навыков критического мышления у будущих учителей английского языка. Анализируется педагогическое значение дискуссий, дебатов, проблемного обучения, кейс-метода, групповой работы и рефлексивных заданий. Особое внимание уделяется развитию у студентов самостоятельного мышления, навыков анализа информации, оценки доказательств, аргументации собственной позиции и поиска альтернативных решений. Предлагаются методические рекомендации по целесообразному выбору интерактивных методов и их интеграции в профессионально ориентированный процесс обучения английскому языку.

Ключевые слова: критическое мышление, интерактивное обучение, будущие учителя английского языка, дискуссия, дебаты, проблемное обучение, кейс-метод, самостоятельное мышление, рефлексия, дидактические возможности.

Zamonaviy ta’lim jarayonida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish, ularni mustaqil qaror qabul qilishga tayyorlash va murakkab pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirish muhim vazifalardan hisoblanadi. Ayniqsa, ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorlashda til

kompetensiyasi bilan bir qatorda, tanqidiy fikrlash, mantiqiy tahlil, dalillash va refleksiv yondashuvni rivojlantirish zarur.

Tanqidiy fikrlash talabaning axborotni shunchaki qabul qilishi emas, balki uning mazmunini tahlil qilishi, ishonchliligini baholashi, turli qarashlarni taqqoslashi va asoslangan xulosa chiqarishidir. Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchisi uchun bunday ko‘nikmalar o‘quv materiallarini tanlash, darsni rejalashtirish, o‘quvchilarning javoblarini baholash va ta’lim jarayonida yuzaga keladigan muammolarga yechim topishda alohida ahamiyatga ega.

Interfaol ta’lim metodlari talabalarni o‘quv jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirishi bilan ajralib turadi. Ushbu metodlar orqali talabalar o‘z fikrlarini ifodalaydi, boshqalarning qarashlarini tinglaydi, dalillarni tahlil qiladi va umumiy xulosalarni shakllantiradi. Shu sababli interfaol metodlarni ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorlash jarayoniga maqsadli integratsiyalash tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning muhim didaktik sharti hisoblanadi.

Maqolaning maqsadi bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarida tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda interfaol ta’lim metodlarining didaktik imkoniyatlarini ochib berish va ularni qo‘llash bo‘yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Interfaol ta’lim o‘qituvchi va talaba, shuningdek, talabalar o‘rtasidagi faol muloqot va hamkorlikka asoslangan ta’lim jarayonidir. Bunda bilimlarni o‘zlashtirish tayyor ma’lumotlarni qabul qilish bilan cheklanmaydi, balki savol berish, muammoni muhokama qilish, fikrlarni taqqoslash va amaliy vazifalarni birgalikda bajarish orqali amalga oshadi.

Tanqidiy fikrlash interfaol ta’limning muhim natijalaridan biri bo‘lishi mumkin. Biroq har qanday interfaol faoliyat o‘z-o‘zidan tanqidiy fikrlashni rivojlantirmaydi. Buning uchun topshiriqlar talabalarni tahlil qilish, dalillarni baholash, muqobil nuqtayi nazarlarni ko‘rib chiqish va xulosalarini asoslashga undashi lozim.

Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining mashg‘ulotlarida interfaol metodlardan foydalanish bir nechta pedagogik vazifani bajaradi. Birinchidan, talabalar ingliz tilida fikr bildirish va muloqot qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Ikkinchidan, ular o‘z fikrlarini dalillar bilan mustahkamlashga o‘rganadi. Uchinchidan, jamoaviy muhokama orqali boshqa nuqtayi nazarlarni anglash va o‘z qarashlarini qayta ko‘rib chiqish ko‘nikmalari rivojlanadi.

Masalan, “Is traditional classroom teaching more effective than online learning?” mavzusidagi munozarada talabalar ikki xil yondashuvning afzalliklari va cheklovlarini tahlil qiladilar. Ular o‘quvchilarning ehtiyojlari, ta’lim resurslari, muloqot imkoniyatlari va baholash mezonlarini hisobga olib, o‘z xulosalarini asoslaydilar. Ushbu jarayon til ko‘nikmalari bilan bir qatorda tahliliy va baholash faoliyatini ham rivojlantiradi.

Munozara va debat talabalarning o‘z pozitsiyasini shakllantirish, dalillarni tanlash, qarshi fikrlarni tahlil qilish va mantiqiy xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu metodlarda talabalar muayyan masala bo‘yicha turli nuqtayi nazarlarni ifodalaydi va o‘z qarashlarini dalillar orqali himoya qiladi.

Ingliz tili mashg‘ulotlarida debatlarni tashkil etishda mavzuning dolzarbligi, til murakkabligi va talabalarning tayyorgarlik darajasi hisobga olinishi kerak. Masalan, “Should artificial intelligence be used in English language classrooms?” mavzusi texnologiyalarning imkoniyatlari, o‘qituvchining roli va mustaqil ta’lim masalalarini muhokama qilishga imkon beradi.

Debat yakunida talabalar faqat g‘olibni aniqlash bilan cheklanmasdan, foydalanilgan dalillarning sifati, fikrlarning izchilligi va qarshi dalillarga berilgan javoblarni ham tahlil qilishlari maqsadga muvofiq. Bu yondashuv raqobatga emas, balki asoslangan fikrlashga ustuvorlik beradi.

Muammoli ta’lim talabalarni muayyan vaziyatda mavjud qarama-qarshiliklarni aniqlash va ularga yechim izlashga yo‘naltiradi. Ushbu metodda o‘qituvchi muammoni tayyor shaklda hal qilib bermaydi, balki talabalarning mustaqil izlanishiga yordam beradigan savollar va topshiriqlarni taklif etadi.

Masalan, ingliz tili darsida talabalar grammatik qoidalarni bilsalar-da, og‘zaki muloqotda ulardan foydalanishda qiynalayotgan vaziyat berilishi mumkin. Talabalar muammoning sabablarini aniqlaydilar, mavjud o‘qitish usullarini tahlil qiladilar va kommunikativ faoliyatni kuchaytiruvchi topshiriqlarni taklif etadilar.

Mazkur jarayonda muammoni aniqlash, sabablarni tahlil qilish, muqobil yechimlarni ishlab chiqish va eng maqbul variantni asoslash bosqichlari amalga oshiriladi. Natijada talabalar kelajakdagi pedagogik faoliyatida uchrashi mumkin bo‘lgan vaziyatlarga mustaqil yondashishga tayyorlanadi.

Keys-stadi real yoki shartli kasbiy vaziyatlarni tahlil qilishga asoslangan metoddir. U bo‘lajak o‘qituvchilarning nazariy bilimlarini amaliy muammolar bilan bog‘lash va pedagogik qarorlarni asoslash ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Masalan, guruhda ingliz tilini o‘zlashtirish darajasi turlicha bo‘lgan talabalar mavjud. Ayrimlari muhokamalarda faol qatnashsa, boshqalari o‘z fikrini ifodalashdan tortinadi. Talabalarga ushbu vaziyatni tahlil qilish, muammoning ehtimoliy sabablarini aniqlash va barcha ishtirokchilarni faollashtirishga qaratilgan metodlarni taklif etish vazifasi beriladi.

Keysni tahlil qilish jarayonida talabalar vaziyatga oid ma’lumotlarni ajratadi, muammoning sabablarini ko‘rib chiqadi, bir nechta yechim ishlab chiqadi va ularning afzalliklarini taqqoslaydi. Bu esa tanqidiy fikrlash bilan birga kasbiy refleksiya va pedagogik mas’uliyatni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kichik guruhlarda ishlash talabalarga umumiy vazifani hamkorlikda bajarish, ma’lumotlarni taqsimlash, fikr almashish va birgalikda xulosa chiqarish imkonini beradi. Ushbu metod samarali tashkil etilganda har bir ishtirokchining fikrlash jarayonidagi ishtiroki ta’minlanadi.

Masalan, talabalarga ingliz tilidagi maqolani tahlil qilish vazifasi beriladi. Bir guruh matnning asosiy g‘oyasini aniqlaydi, ikkinchi guruh dalillarni baholaydi, uchinchi guruh muallifning taxminlarini tahlil qiladi, to‘rtinchi guruh esa muqobil xulosalarni taklif etadi. Yakunda guruhlar o‘z natijalarini taqdim etib, umumiy xulosa ishlab chiqadilar.

Bunday tashkil etish talabalarning axborotni tahlil qilish, mas’uliyatni taqsimlash, boshqalarning fikrlarini tinglash va o‘z xulosalarini asoslash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Interfaol metodlarning didaktik samaradorligi ularni maqsadga muvofiq tanlash va izchil tashkil etishga bog‘liq. Birinchi navbatda, o‘qituvchi mashg‘ulotning maqsadini aniq belgilashi kerak. Agar maqsad dalillarni baholash bo‘lsa, topshiriq talabadan faqat matnni qayta hikoya qilishni emas, balki muallif fikrining asoslanganligini tahlil qilishni talab etishi lozim.

Ikkinchidan, topshiriqlar talabalarning til darajasiga moslashtirilishi kerak. Ingliz tilida fikr bildirishda qiynalayotgan talabalar uchun tayanch iboralar, mavzuga oid lug‘at va argument tuzish qoliplarini taqdim etish mumkin. Masalan, “I agree with this view because…”, “The evidence suggests that…”, “An alternative explanation is…” kabi ifodalar dalillash jarayonini til jihatidan qo‘llab-quvvatlaydi.

Uchinchidan, mashg‘ulotlarda fikrlar xilma-xilligiga hurmat bilan munosabatda bo‘lish muhiti yaratilishi zarur. Talabalar o‘z qarashlarini erkin ifodalashi, xato qilishdan qo‘rqmasligi va dalillar asosida fikrini qayta ko‘rib chiqishi mumkin bo‘lgan sharoitda tanqidiy fikrlash uchun qulay pedagogik muhit shakllanadi.

To‘rtinchidan, baholash mezonlari oldindan belgilanishi lozim. Talabaning faolligi bilan bir qatorda, uning dalillardan foydalanishi, mantiqiy izchilligi, muqobil qarashlarni hisobga olishi va xulosalarini asoslay olishi ham baholanishi kerak.

Beshinchidan, mashg‘ulot yakunida refleksiya tashkil etilishi maqsadga muvofiq. Talabalar qanday yangi xulosaga kelgani, qaysi dalillar ularning fikriga ta’sir qilgani va kelgusida nimalarni takomillashtirishi kerakligini tahlil qiladilar.

Shunday qilib, interfaol metodlar o‘quv maqsadi, mazmuni, talabalarning ehtiyojlari va baholash mezonlari bilan uyg‘unlashgandagina tanqidiy fikrlashni rivojlantirish vositasiga aylanadi.

XULOSA

Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda interfaol ta’lim metodlari muhim didaktik imkoniyatlarga ega. Munozara, debat, muammoli ta’lim, keys-stadi va kichik guruhlarda ishlash talabalarning mustaqil fikrlash, axborotni tahlil qilish, dalillarni baholash va asoslangan xulosalar chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Mazkur metodlarning samaradorligi ularni shunchaki dars jarayoniga kiritish bilan emas, balki aniq o‘quv maqsadlari asosida tanlash, kasbiy vaziyatlar bilan bog‘lash, talabalarni faol fikrlashga undash va natijalarni aniq mezonlar asosida baholash bilan belgilanadi.

Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida tanqidiy fikrlashga yo‘naltirilgan topshiriqlarning muntazam qo‘llanilishi ularning nafaqat til kompetensiyasini, balki kelajakdagi pedagogik faoliyatda mustaqil va asoslangan qarorlar qabul qilish qobiliyatini ham rivojlantirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Dewey, J. How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to the Educative Process. — Boston: D. C. Heath, 1933.

Facione, P. A. Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction. — Millbrae, CA: The California Academic Press, 1990.

Brookfield, S. D. Teaching for Critical Thinking: Tools and Techniques to Help Students Question Their Assumptions. — San Francisco: Jossey-Bass, 2012.

Halpern, D. F. Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking. 5th ed. — New York: Psychology Press, 2014.

Richards, J. C., Rodgers, T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. 3rd ed. — Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment — Companion Volume. — Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020.